

Jože Ramovš

Krajevno medgeneracijsko središče

POVZETEK

Krajevno medgeneracijsko središče je izvirni model za sinergijsko povezavo vseh političnih, civilnih in drugih programov, služb, organizacij in drugih subjektov, ki so v krajevni skupnosti pomembni za kakovostno staranje in solidarno sožitje med mlado, srednjo in tretjo generacijo. Poslanstvo medgeneracijskega središča je uvajanje novih potrebnih programov za ti dve področji družbenega sožitja, ki postaja zaradi staranja prebivalstva prednostnega pomena. Medgeneracijsko središče vodi strokovna služba, ki informira, izobražuje in ozavešča posameznike, družine, organizacije in celotno skupnost o potrebah in možnostih na področju staranja in medgeneracijske solidarnosti, povezuje javno politiko in vse potrebne programe na tem področju ter ustanavlja in vodi nove. Nepogrešljivi elementi medgeneracijskega središča so programi za pomoč družinam pri oskrbi starega človeka, programi za čim daljše samostojno življenje starih ljudi v svojem okolju ter vzdrževanje razvejane mreže medgeneracijskega prostovoljstva v kraju. Osnova modela krajevnega medgeneracijskega središča je celostna antropologija: holistično gledanje na človeka v njegovi telesni, duševni, socialni, duhovni, eksistencialni in razvojni razsežnosti, neločljivo dopolnjevanje telesnega, duševnega in socialnega zdravja, komplementarna povezanost vseh treh generacij ter življenjsko ravnotežje med posameznikom in skupnostjo, pri čemer se posveča zlasti veznim členom med obojima, to je družini in drugim skupinam, zlasti tistim, ki jih ljudje oblikujejo po lastni izbiri na principu samopomoči in solidarnosti. Zamisel medgeneracijskih središč je začel razvijati avtor tega članka na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje leta 2002. Osnova za to so bila raziskovalna spoznanja in praktične izkušnje pri razvijanju in uvajanju socialne mreže več kot dvajsetih programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami. Članek prikazuje antropološka izhodišča krajevnega medgeneracijskega središča, socialne potrebe, evropske in slovenske politične dokumente, na katere ta model odgovarja, opiše koncept in sestavine, metodiko in menedžment pri njegovem uvajanju v skupnosti ter konkretne izkušnje pri uvajanju medgeneracijskih središč leta 2007 v treh različnih krajih po Sloveniji.

Ključne besede: medgeneracijsko središče, staranje, krajevna skupnost, medgeneracijska solidarnost, antropologija, programi za kakovostno staranje

Dr. Jože Ramovš je socialni delavec, antropolog in psihoterapevt. Zadnji dve desetletji dela predvsem na področju socialne gerontologije. V ospredju njegove znanstvene in akcijske pozornosti so zlasti: solidarno medgeneracijsko sožitje in komunikacija med mlado, srednjo in tretjo generacijo, osebna priprava na kakovostno staranje in družbena priprava na velik delež starega prebivalstva, oblikovanje novih medgeneracijskih programov sodobne socialne mreže za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij, ki temeljijo na principu osebne in skupinske samopomoči ob doživetih potrebah ter strokovne in javne podpore za razvijanje samopomoči in samoorganizacije prebivalstva v skupnosti.

ABSTRACT

Local intergenerational center

A local intergenerational center is an original model synergetically connecting all political, civic and other programs, services, organizations and local community agents that significantly affect quality aging and the solidary coexistence of the young, middle-aged and old generations. Its mission is to introduce new programs in these two areas of social coexistence at the time when population aging is making it a priority issue. An intergenerational center is run by a team of experts, who inform and educate individuals, families, organizations and the entire community so as to make them aware of the needs and opportunities in respect of aging and intergenerational solidarity; who integrate public policies and the necessary programs into a functioning whole; and who create and manage new ones. The indispensable elements of an intergenerational center are programs helping families to care for their aged members, programs fostering prolonged independent self-care of the aged in their own environment, and maintenance of a widespread intergenerational volunteer network in the local community. The basis for a model local intergenerational center is comprehensive anthropology: a holistic view of man in his physical, psychological, social, spiritual, existential and developmental dimensions; a complementary unity of physical, psychic and social health; a complementary bonding of all three generations; and a life balance between the individual and the community, with a special attention to the intermediate link of the family and groups formed by people's own choice on the principle of self-help and solidarity. The author of this article has been developing the concept of intergenerational centers since 2002 at the Anton Trstenjak Institute for Gerontology and Intergenerational Coexistence, on the basis of research data and practical experience gained in developing and introducing a social network of over twenty programs for quality aging and a solidary coexistence of generations. This article describes the anthropological underpinnings of a local intergenerational center, the social needs, the European and Slovenian political documents, to which the model responds, the concept and its components, the methods and management of its introduction into a community, and the concrete experience of installing intergenerational centers in three different Slovenian places in 2007.

Key words: intergenerational center, aging, local community, intergenerational solidarity, anthropology, quality aging programs

AUTHOR: *Dr. Jože Ramovš is a social worker, anthropologist and psychotherapist. In the last two decades he is mainly working in the area of social gerontology. In the forefront of his scientific work are intergenerational relations and communication between young, middle and old generation, personal preparation for quality ageing and social preparation for large share of old population, creation of the new intergenerational programmes of modern social network for quality ageing and good intergenerational relations, that are based on the principle of personal self-help and self-help in groups and on professional and public support for developing self-help and self-organisation of the population in the community.*

OSNOVE ZA NASTANEK IN RAZVOJ MODELA MEDGENERACIJSKIH SREDIŠČ

Antropološko izhodišče

Človek se uresničuje in deluje na treh ravneh: kot član širše družbene skupnosti, kot član družine in drugih majhnih osebnih človeških skupin ter kot posameznik. Med vsemi tremi ravni mora vladati ravnotežje, da se človek osebnostno razvija, da kakovostno deluje v socialnem in naravnem okolju ter da se razvijata družba in njena kultura.

V preteklih stoletjih in tisočletjih tradicionalne družbe je najmočnejše vplivala na življenje ljudi skupnost v svojih različnih vidikih, kot so: širša sorodstvena skupnost, soseska ali krajevna skupnost, verska skupnost, narodna skupnost, država. V vseh teh skupnostih se je sožitje odvijalo po načelu samoumevne medgeneracijske povezanosti in solidarnosti.

V današnji družbi evropske kulture je najbolj poudarjena individualna raven posameznika, zlasti njegova osebna svoboda in pravice. Veliko manjša kot v preteklosti pa je v tej družbi vsakdanja medgeneracijska povezanost. Če pa imamo pred očmi vpliv družbenih občil in trga z reklamo na ljudi, se postavlja vprašanje, ali ni moč skupnosti preko teh vzgibov na posameznikovo doživljanje in ravnanje tudi danes dejansko veliko večja, kot to doživljajo ljudje.

Tako v tradicionalni preteklosti kakor v današnji individualizirani družbi je odločilni vezni člen med posameznikom in skupnostjo majhna skupina, v kateri je človek povezan z drugimi v osebno sožitje in sodelovanje. Med takimi skupinami je od začetka do konca človekovega življenja daleč najpomembnejša družina, ki ljudi rojeva, vzgaja, jim omogoča največji delež njihove človeške sreče in oskrbe osnovnih človeških potreb; če družina vrši svojo vlogo slabo, pa je zelo velik njen razdiralen vpliv. Poleg družine imata velik pomen še dve skupini: ožja delovna tovarišija in prijateljska družba. Glede na družbeni razvoj je danes najbolj zanemarjeno osebno sožitje v družini in majhnih osebnih skupinah. Pojavljajo se nove oblike trajnejših in začasnih povezav kot alternativa družini, močan poudarek ima delovna skupina in osebna družba. Toda kakor družina v današnji evropski in slovenski družbi ne more zadostno opraviti naloge enostavnega obnavljanja prebivalstva z rojevanjem, tako skupaj z njo vse oblike osebne povezanosti v majhne skupine ne nudijo zadostne psihosocialne trdnosti za večino posameznikov od začetka do konca življenja. Pomanjkanje osebne psihosocialne trdnosti posameznika na temelju kakovostne vključenosti v družino in druge osebne človeške skupine povzroča nadpovprečno veliko osamljenosti, revščine, psihosocialnih bolezni, jalovih prepirov, omamljanja in zasvojenosti, kriminala in druge socialne patologije, zlasti pa gredo v izgubo številni intelektualni in socialni potenciali posameznikov v skupnosti. Veliko prenizka rodnost in množična psihosocialna patologija evropske in ameriške družbe sta v zadnjih letih očitna problema, ki kažeta na neodložljivo nujnost iskanja rešitev.

Pri znanstvenem in praktičnem terenskem delu na področju medgeneracijskega sožitja, skrbi za stare ljudi, terapiji zasvojenцев in preventivi zasvojenosti smo prišli zadnja leta na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje do tako imenovane *zlatega pravila za kakovosten osebnostni razvoj in medčloveško sožitje* (Ramovš 2003), ki se glasi:

V vsakem obdobju življenja mora človek poskrbeti, da je intenzivno osebno povezan vsaj z enim pozitivno usmerjenim človekom iz vsake generacije: z enim mladim, enim srednjih let in enim starim.

Biti osebno povezan pomeni, da z njim vsaj eno uro tedensko komunicira na ravni osebnega človeškega doživljanja in izkušnje; torej ne samo na ravni splošnih, intelektualnih, delovnih ali drugih brezosebnih vsebin.

Pozitivna usmerjenost v odnosu pa pomeni, da je pri komunikaciji pet prijetnih, spodbudnih ali pozitivnih vsebin na eno negativno, ki pa ne sme biti med prvimi.

Vsak otrok potrebuje redno in kakovostno povezanost s starši, ki pripadajo srednji generaciji, prav tako pa tudi stik z drugimi otroki in s pozitivnim starim človekom, da lahko kvalitetno odrasča. Star človek potrebuje lep odnos ne samo s starimi ljudmi, ampak tudi z otrokom ali mladim človekom ter s človekom srednjih let, da lahko živi svojo starost kvalitetno in vabljivo zase in za druge. Čim starejši in čim bolj onemogel je, tem bolj potrebuje reden osebni stik z nekim »svojim« človekom; svojim po krvi ali po prijateljskem odnosu; odločilno je, da je ta stik živ, reden in pristno zadovoljuje obe strani. Tudi srednja generacija potrebuje reden živ stik ne le s svojo, ampak tudi z mlado in tretjo generacijo. Zdi se, da je za razvoj in krepitev človeške solidarnosti nenadomestljiva izkušnja, ko ljudje srednjih let skrbijo za nemočnega otroka in starega človeka. V vsakem obdobju življenja je za zdrav človeški razvoj nujno potrebna komplementarnost različnih izkušenj in sposobnosti, zlasti mladostnega življenjskega poleta, pogumnega in odgovornega prevzemanja življenjskih nalog v dobrih in slabih razmerah ter življenjske zrelosti pri izpuščanju nekaterih nalog in sposobnosti ob istočasni rasti življenjske modrosti.

Znanstvena spoznanja in akcijsko razvojne izkušnje pri projektih, ki so povezani z vsebino *zlatega pravila za kakovosten osebnostni razvoj in medčloveško sožitje*, so glavna antropološka osnova koncepta in metodike krajevnega medgeneracijskega središča. Medgeneracijsko središče na tej antropološki osnovi je naš izvirni model za celosten razvoj nove solidarnosti med generacijami v krajevni skupnosti. Njegovo uvajanje in delovanja poganja javna in strokovna pomoč pri aktiviranju samopomoči, da bi se vzpostavilo v današnjih življenjskih razmerah novo ravnotežje med vsemi tremi ravnmi: med skupnostjo, posamezniki in družinami ali drugimi majhnimi človeškimi skupinami, ki delujejo na principu osebne medčloveške povezanosti. Vezni člen, ki ga negujemo in krepiamo v vseh programih medgeneracijskega središča, je kakovostna osebna komunikacija med generacijami v obstoječih človeških skupinah in oblikovanje novih medgeneracijskih povezav v programih, ki jih razvijamo za zadovoljevanje tistih osebnostnih in socialnih potreb, ki so danes zapostavljene.

Antropološko izhodišče koncepta in metodike programov medgeneracijskega središča je torej človek, ki ima skozi vsa življenjska obdobja temeljno potrebo po pristnih povezavah z drugimi ljudmi vseh generacij. Človeka pa pojmujeemo celostno ali antropohigiensko v njegovi telesni, duševni, socialni, duhovni in eksistencialni ter razvojni razsežnosti (Ramovš 2003, str. 63-79). Sodobna znanstvena spoznanja in vsakdanje izkušnje v praksi kažejo, da je to zelo primerno izhodišče, ki omogoča uspešno razvijanje medčloveške solidarnosti,

posebej medgeneracijske, ki bo v prihodnjih letih zaradi neugodnih demografskih razmer na odločilnem preizkusu.

Današnje pereče potrebe

Dokument Sveta EU o odzivu na današnje demografske spremembe, ki ima naslov *»Nova solidarnost med generacijami«* (Svet EU 2005), se začneja z izjemno resno ugotovitvijo: *»Evropa se danes sooča z demografskimi spremembami, ki so po svojem obsegu in teži brez primere.«* Dokument razčleni štiri sklope najbolj perečih potreb:

1. prenizko rodnost za naravno obnavljanje starajočega se prebivalstva,
2. težavno vključevanje mlade generacije v samostojno zaposlitev in družinsko življenje,
3. zgodnji odhod srednje generacije iz delovnega procesa, s čimer je povezana protislovnost marginalizirane samostojnosti tretje generacije v družbi,
4. naglo naraščanje deleža tretje generacije, zlasti najstarejših ljudi, ki potrebujejo veliko oskrbe in nege.

Vse te pereče probleme dokument povezuje s skupno nalogo za njihovo reševanje, da namreč v Evropi ustvarimo politične in druge pogoje za novo solidarnost med generacijami.

Navedenim demografskim nalogam ali celo problemom je treba dodati nekaj pojavov, ki so prav tako pereči in je treba najti nanje istočasni odgovor. Ti pojavi so zlasti:

- razpadanje medgeneracijske povezanosti v današnjem načinu življenja, kar povzroča zakrnavanje medgeneracijske solidarnosti,
- zmanjševanje tradicionalne vloge družine pri oskrbi starih ljudi,
- slepa pega v doživljanju smisla starosti in njene vrednosti.

Vse kaže, da moramo pritrditi evropskemu političnemu dokumentu o tem, da je krepitev nove solidarnosti med generacijami skupen vir za rešitev vseh navedenih demografskih nalog. Tudi to, da je obvladati navedene demografske probleme najzahtevnejša naloga v dosedanjem razvoju evropske kulture, se zdi, da je žal res. Če bomo naslednja leta opravili te naloge, bo evropska kultura vodnica vsem drugim kulturam v razvoj novega človeškega sožitja, kakor je bila v preteklosti vodnica v znanstvenem in gospodarskem napredku ter v uveljavljanju vrednosti osebne svobode in enakopravnosti ljudi ne glede na spolne in druge razlike. Če pa bi te naloge ne obvladali v naslednjega četrta stoletja, ko bo stiska zaradi staranja avtohtonega evropskega prebivalstva šla proti vrhuncu, se naša kultura verjetno bliža svojemu zatonu. Trstenjak je že pred desetletji dejal, da se evropska kultura obnaša tako nespametno, da je to lahko le znak njene pubertete ali pa senilne demence. Pri tem je vedno dodal: *»Srčno upam, da je prvo, ker je prehodno, medtem ko je drugo dokončno.«*

Programi za rešitev sedanjih demografskih nalog je torej treba oblikovati tako, da bodo omogočili izjemno velikemu deležu starajočega se prebivalstva polno osebno človeško in družbeno življenje v današnjih življenjskih razmerah, onemoglim starim ljudem pa kakovostno človeško oskrbo. Če je skupni motivacijski temelj teh programov medgeneracijska solidarnost, ustvarjajo samodejno v družbi take psihosocialne in druge razmere, da se bodo ljudje v rodnem obdobju odločali za toliko otrok, kot je potrebno za uravnoteženo menjavanje generacij v skupnosti in za urejeno sožitje med njimi, ter da bodo oblikovali

v svojem delovnem in bivalnem okolju tako sodelovanje med mladimi in starejšimi, ki sproti ustvarja dovolj sinergijske presežne vrednosti socialnega kapitala za urejeno socialno življenje v skupnosti. Če je novo spoznanje, da imajo vsi današnji demografski problemi od rodnosti do oskrbe onemoglih starih ljudi isto živo korenino za rešitev – novo solidarnost med generacijami –, pomeni, da so tudi programi za reševanje v temelju isti: če je eden bolj naravnani na rodnost, so njegovi stranski učinki vključevanje mladih v družbo, aktivno življenje tretje generacije in kakovostna oskrba onemoglih ljudi, če pa je bolj naravnani na kakovostno življenje tretje generacije, so rešitve ostalih problemov njegovi samodejni stranski učinki. Sledeč temu temeljnemu spoznanju, je treba programe v skupnosti oblikovati tako, da so povezani v socialno mrežo za reševanje vseh navedenih demografskih problemov. Če so vsi navedeni demografski problemi divji izrastki iz iste korenine, morajo tudi vsi programi za njihovo reševanje sestavljati eno krošnjo iz skupnega zdravega debla medgeneracijske solidarnosti.

Zdi se, da je neobhodna pot do teh ciljev omogočiti ljudem v njihovi krajevni skupnosti kvalitetnejše povezovanje in sožitje v malih skupinah, zlasti v družini. Izkušnja Francije, ki demografske naloge rešuje najboljše med razvitimi evropskimi državami, kaže, da povezovanje nekaj majhnih družin v prijateljsko skupino družin ustvarja dobre pogoje za bolj kakovosten razvoj vsake posamezne od njih. Pri oblikovanju programov za reševanje vseh navedenih nalog pridemo vedno na isto sled: v krajevni skupnosti (občini) je treba sistemsko zagotoviti »prostor«, ki bo pospeševal srečevanje in solidarno povezovanje generacij, in sploh srečevanje in solidarno povezovanje ljudi v malih skupinah ob zadovoljevanju njihovih pomembnih potreb.

Na Inštitutu Antona Trstenjaka smo združili dvoje:

1. poglobljena antropološka znanja o človeku – to usmerjenost smo podedovali od svojega učitelja Antona Trstenjaka, ki je bil velikan med misleci o človeku (Trstenjak 1968, 1985, 1988);
2. naše dobre izkušnje ob 20-letnem razvojnem oblikovanju sodobne socialne mreže medgeneracijskih programov in njihovem uvajanju na terenu po Sloveniji – teh programov smo doslej razvili nad dvajset (Ramovš 2003, <http://www.inst-antonatrstenjaka.si>).

Iz spoja teh dveh virov se je rodila zamisel in oblikovanje metodike za celovit sistem krajevnega medgeneracijskega središča.

Formalne osnove

Razvoj in uvajanje krajevnih medgeneracijskih središč v Slovenji temelji ugotovitvah v naslednjih dokumentih slovenske države:

- V *Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010* (Resolucija 2006) je načrtovana »mreža 15 regionalnih medgeneracijskih središč z mrežo socialnih programov za kakovostno staranje in sožitje med generacijami v lokalni skupnosti« (5. poglavje, /2/ Javni socialnovarstveni programi, točka 6).
- *Strategija varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva* (Strategija 2006) pravi: »Krajevna medgeneracijska središča, ki združujejo vse javne in civilne potenciale za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij v kraju.

Osnovni programi medgeneracijskega centra so: razne oblike usposabljanja in pomoči družinam, ki imajo starega družinskega člana, dnevno varstvo, pomoč na domu, razne oblike medgeneracijskega prostovoljstva, programi za stalno ozaveščanje in usposabljanje krajanov na področju skrbi za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami, krajevni dom za stare ljudi ter varovana stanovanja. Delovanje krajevnega medgeneracijskega centra temelji na sinergijski delovni povezavi krajevnega šolstva, socialnega varstva, zdravstva in kulture ter prostovoljskih, humanitarnih, pristočasnih in drugih organizacij vseh generacij v obliki sodobno organizirane krajevnega samopomoči» (poglavje 3.4. Socialno varstvo, 2. cilj, točka 2).

Navedena slovenska nacionalna strategija temelji na evropskih in svetovnih dokumentih s tega področja, med katerimi so najpomembnejši:

- že omenjena Zelena knjiga (Svet EU 2005) »Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami«, ki države članice zavezuje, da razvijajo modele za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij v zaostrenih demografskih razmerah, EU pa bo uspešne sprejela in širila med druge članice;
- dokumenti 2. svetovne skupščine OZN o staranju (Madrid 2002): Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem in Politična deklaracija;
- dokumenti Berlinske ministrske konference držav UNECE o staranju (Berlin 2002): Poročilo, Deklaracija in Regionalna strategija za uresničevanje madridskih dokumentov;
- deklaracija UNECE ministrske konference (Ekonomski in socialni svet Združenih narodov, Ekonomska komisija za Evropo) novembra 2007 v Leonu v Španiji: Družba za vse generacije: Izzivi in priložnosti (Leon 2007);
- temeljna osnova pa je preambula v ustavo Svetovne zdravstvene organizacije (1946) pri Združenih narodih, ki opredeli zdravje kot popolno telesno, duševno in socialno blagostanje. Ta krovna svetovna ustanova za zdravje in socialno varstvo posveča zadnja leta čedalje več pozornosti prav zdravemu staranju (Voljč 2007), pri čemer aktivno sodeluje dr. Božidar Voljč, ki v Sloveniji vodi obnavljanje zdravstvene gerontologije, v Svetovni zdravstveni organizaciji pa opravlja najvišjo funkcijo člana Izvršilnega odbora.

Poleg antropoloških, socialnih in pravno političnih osnov, ki smo jih navedli, je pomemben vzgib za nastanek medgeneracijskih središč tudi razvojni vzgon socialne znanosti. Kot vsaka znanost je tudi socialno delo toliko vredno, kolikor pomaga ljudem h kakovosti njihovega osebnega življenja in medčloveškega sožitja. Sociala mora danes odgovoriti na nove potrebe ljudi na prehodu iz včerajšnjih v jutrišnje oblike sožitja (Ramovš 1995), pot do tega pa je odkrivanje učinkovitih socialnih programov in modelov v skupnosti. Socialno delo je že po svojem imenu delo z ljudmi in za ljudi, zato neposredno vidi, katere potrebe in stiske se med ljudmi stopnjujejo. V tem je podobno zdravstvu, šolstvu, javni upravi in drugim strokam, ki delajo neposredno z ljudmi in za ljudi; zato je medgeneracijsko središče interdisciplinaren in intersektorski model za reševanje današnjih specifičnih potreb v krajevnih skupnostih, kjer prvič v zgodovini postaja najštevilčnejša tretja generacija.

MISELNA ZASNOVA MEDGENERACIJSKEGA SREDIŠČA IN VIRI ZA NJEGOVO DELOVANJE

Krajevno medgeneracijsko središče je sodobna sinergijska organiziranost vseh programov, organizacij in drugih subjektov, ki so potrebni za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij v skupnosti. Njegov namen je omogočiti kakovostno socialno sožitje v skupnosti in njen razvoj v sedanjih razmerah, ko se naglo večja delež prebivalstva, obstoječi socialni modeli pa niso zadostni za ohranitev in razvoj človeške solidarnosti, zlasti solidarnosti med generacijami.

Medgeneracijsko središče je nov kompleksen razvojni program skupnostnega menedžmenta. Njegovo poslanstvo je nova sinergijska povezava krajevne politične oblasti, uprave, javnih ustanov šolstva, sociale in zdravstva, civilnih organizacij, dejavnih posameznikov in vseh drugih, ki so v skupnosti pomembni za kakovostno staranje in solidarno sožitje vseh ljudi. Večina občin nima sprejetega programa ali strategije na področju staranja in sožitja generacij, navedeni ključni subjekti v skupnosti večinoma niso ozaveščeni o demografskih nalogah starajoče se družbe, vsak opravlja svoje ustaljene naloge za mlade ali za stare ljudi. Večinoma nima nihče izdelanih novih programov za nastajajoče številčno neravnotežje med generacijami, še tem manj so socialni programi za različne generacije med seboj mrežno povezani. Model krajevnega medgeneracijskega središča je strokoven in političen odgovor na to stanje v krajevni skupnosti. Edina naloga medgeneracijskega središča je, sprejeti v kraju kvalitetno izvajanje skupnostne odgovornosti za kakovostno staranje prebivalcev, za preprečitev socialne izključenosti starejših ter za oživljanje nove solidarnosti med generacijami v pogojih današnjega demografskega stanja, ter s tem povezanih socialnih potreb sedanjega časa in bližnje prihodnosti.

Kakovostnega staranja in solidarnega sožitja med generacijami v demografskih in družbenih razmerah prihodnjih let ne more zagotoviti sama politika, niti nobena od strok ali znanosti, ne civilna družba ali verska skupnost, ne kak drug subjekt v skupnosti. Naš najbolj znani psiholog ustvarjalnosti Anton Trstenjak (1981) je rad poudaril, da odkritja in nova spoznanja nastajajo lateralno na stičiščih različnih strok. Isto velja za nove socialne modele, ki rešujejo nove potrebe ljudi v skupnosti. Medgeneracijsko središče je interdisciplinarni in intersektorski odgovor – socialnega dela, medicine in zdravstvene nege, gerontologije, pedagogike, andragogike in gerontagogike, sociologije, psihologije, ekonomije, arhitekture, vzgoje in izobraževanja, javne uprave in še katere od znanstvenih ved ter družbenih resorjev – na preživetvene demografske probleme slovenske in evropske kulture, ki nastajajo ob naglem staranju prebivalstva.

Delo pri vzpostavljanju krajevnega medgeneracijskega središča poteka od začetka z vso občino: s političnim vodstvom, z vsem prebivalstvom občine in z vsemi organizacijami, ustanovami in programi, ki so pomembni za obe med seboj neločljivo povezani nalogi, o katerih ves čas govorimo: kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami. Prvi mejnik pri nastajanju medgeneracijskega središča je odločitev izvoljene politične oblasti, da se bo skupnost prednostno posvetila tema dvema nalogama. Da se bo ta odločitev lahko uresničila, je treba od začetka informirati in ozaveščati o obeh nalogah in o konkretnih možnostih, ki jih ima za njuno reševanje vsak posameznik in družina ter vsaka od za to po-

membrnih služb, ustanov, organizacij ali drugih subjektov v kraju. Krajevno medgeneracijsko središče je skupnostni socialni model. Njegovo vzpostavljanje je projekt celotne skupnosti, zahtevno strokovno delo pri vzpostavljanju v skupnosti prevzame Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje s sodobnim menedžerskim, gerontološkim in intergeneracijskim znanjem.

Avtor ideje, koncepta in metodike krajevnih medgeneracijskih središč sem pisec tega članka, raziskovalec na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, kjer ta model edini strokovno razvijamo, razvojno uvajamo na terenu ter spoznanja o njem sprti objavljamo v domači in tuji strokovni literaturi (Ramovš 2002, 2003, 2005, 2006, 2006a, 2006b, 2006c, Ramovš in sod. 2007). Koncept in metodika krajevnega medgeneracijskega središča je rezultat več kot petnajstletnega znanstvenega in praktičnega terenskega dela pri razvijanju in uvajanju programov sodobne socialne mreže medgeneracijskih programov za kakovostno staranje in sožitje med generacijami.

Poleg koncepta, ki odgovarja na pristne pereče potrebe skupnosti, in metodike, ki je zmožna vzpostaviti medgeneracijsko središče v delovanje, je osnovno vprašanje o finančnih in človeških virih, ki so potrebni za njegovo delovanje. Ti viri so trije:

- 1. storitve**, ki se same financirajo z neposrednim plačilom;
- 2. javne finance** občine ter morebitni državni in evropski viri;
- 3. humanitarno-prostovoljski vir** v obliki dela in donacij.

Za delovanje medgeneracijskega središča morajo biti na voljo vsi trije in vsi trije morajo biti med seboj sinergijsko prepleteni. Namestitev v domu za stare ljudi, socialna oskrba na domu, razne servisne storitve za stare ljudi in podobno imajo svojo tržno ceno, ki jo izvajalcu plača sam uporabnik, zavarovalnica ali javne finance po veljavnih predpisih. Povsem drugače je s programi, kot so planiranje celotne skrbi za urejen razvoj starajoče se družbe, informiranje in ozaveščanje celotnega prebivalstva, preventivne in vzgojne akcije za bolj ogrožene skupine ipd. Teh ne plačujejo niti posamezniki niti ni njihovo izvajanje redno financirano iz zavarovanj ali kakih drugih stalnih virov. Ker so javna sredstva občine, države in evropske skupnosti namenjena tistim javnim potrebam, za katere se skupnost odloči, da jih bo financirala, je tovrstne programe v kraju mogoče financirati le na podlagi legitimno sprejetega občinskega programa. Humanitarno-prostovoljski vir je za vzpostavitev in delovanje medgeneracijskega središča prav tako nepogrešljiv kot prva dva. Vanj sodi neposredno prostovoljsko delo organiziranih medgeneracijskih prostovoljcev, prispevki društev, kulturnih, izobraževalnih, športnih in drugih organizacij ter posameznikov, ki jih vlagajo s svojim delom, znanjem in na druge načine v razvejano mrežo programov, ki so povezani v krajevno medgeneracijsko središče. Seveda sodijo v tretji vir za delovanje medgeneracijskega središča ali posameznih njegovih programov tudi finančne in druge materialne donacije podjetij in posameznikov.

Poudariti je treba, da sta prispevka v prostovoljskem delu in v znanju enako vredna za medgeneracijsko središče, kakor denar iz proračuna ali iz plačila za storitve. Čas in znanje sta že sama po sebi merljiva v denarju, poleg tega pa potrebuje krajevno medgeneracijsko središče čisto določena znanja in prostovoljsko delo, ki ga ni mogoče naročiti in plačati na trgu, četudi bi bilo na voljo še toliko javnega ali zasebnega denarja. Prostovoljsko-humanitarni vir je nepogrešljiv, ker nekatere programe medgeneracijskega središča po principu

lahko opravljajo samo prostovoljci. Brez razvejanega medgeneracijskega prostovoljstva si ni mogoče zamisliti krepitev medgeneracijske solidarnosti v skupnosti in pri posameznikih; plačane storitve v principu uspravajo in krnijo človeško solidarnost. Pri nekaterih programih, ki so sicer tržne ali skupnostne narave in imajo zagotovljeno financiranje iz prvega ali drugega vira, se mora izvajanje redno prepletati z prostovoljskim sodelovanjem, da ima humano noto človeške skupnosti; tak primer je na primer oskrba v domovih za stare ljudi ali pa javno ozaveščanje skupnosti. Ker prostovoljstvo nepogrešljivo bogati tržni del storitev medgeneracijskega središča, mora tržni del redno prispevati nekaj od svojih zagotovljenih prihodkov za vzdrževanje prostovoljsko-humanitarnih programov medgeneracijskega središča. In ker sta organizirano prostovoljstvo in humanitarnost osnova kakovostnega življenja v vsaki krajevni skupnosti, je odgovornost za njuno delovanje primarna naloga župana in občinskega sveta kot izvoljenega vodstva skupnosti ter občinskih upravnih in drugih služb.

Tržne storitve za kakovostno staranje in sožitje med generacijami, javna politična skrb za to področje ter samopomoč in humanitarnost posameznikov, družin in organiziranih skupin prebivalcev v občini so torej trije viri za vzpostavljanje in delovanje medgeneracijskega središča. Vsi trije morajo stalno delovati in se med seboj prepletati. Zdravo napajališče vseh treh, še zlasti samopomoči in humanitarnosti, je človeška energija, ki se v ljudeh prebuja, ko se zavedo svojih potreb, stisk in zmožnosti na področju staranja in sožitja generacij, in se krepi ob dobrih izkušnjah, ko te potrebe učinkovito zadovoljujejo sami sebi in drugim v svoji skupnosti.

BISTVENE SESTAVINE PRI VZPOSTAVLJANJU KRAJEVNEGA MEDGENERACIJSKEGA SREDIŠČA

Z besedo »vzpostavljanje« medgeneracijskega središča označujemo vse sestavine od pobude in krajevne odločitve zanj na temelju prepoznanih potreb, preko naročila Inštitutu, skupnega načrtovanja, ustanovitve zavoda ali druge organizacijske oblike, gradnje prostorov, uvajanja raznih novih programov, pridobivanja in usposabljanja kadrov, zagotavljanja sredstev za delovanje medgeneracijskega središča, vse do mehanizmov za njegovo trajno samostojno delovanje in razvoj. Izraz vzpostavljanje ni zelo posrečen, vendar nismo našli primernejšega za to veliko celoto dela, ki traja okrog tri leta.

Vzpostavljanje krajevnega medgeneracijskega središča ima štiri osnovne sestavine ali delovne stopnje, ki potekajo deloma vzporedno. Delo pri vzpostavljanju na vsaki stopnji načrtujemo in prilagajamo konkretnim potrebam, možnostim in odločitvam kraja, zato se vzpostavljanje medgeneracijskega središča razlikuje v vsakem kraju, kjer delamo.

Sedaj bomo na kratko prikazali te štiri sestavine ali delovne stopnje pri vzpostavljanju medgeneracijskega središča.

Odločitev vodstva občine ob dobri informiranosti in podpori vsega prebivalstva

Odločitev političnega vodstva občine, da bo skrb za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami prioriteta javna naloga skupnosti v prihodnjih letih, je pogoj za začetek vzpostavljanja krajevnega medgeneracijskega središča. Pripravljanje te odločitve je zahteven

skupnostni in politični proces, ki zahteva okrog eno leto dela. Inštitut pri tem opravlja razvojno svetovalno, projektno in menedžersko delo z županom, z občinskim svetom in z vsemi pomembnimi organizacijami, ustanovami, službami in posamezniki, zlasti pa informira celotno skupnost o kakovostnem staranju in sožitju generacij, o sodobnih možnostih za doseganje teh dveh ciljev in o modelu medgeneracijskega središča. Rezultati tega dela so:

- priprava kvalitetne občinske strategije za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami v zaostrenih demografskih razmerah prihodnjih let,
- sprejem te strategije na zakonodajni in izvršni ravni občine ter
- dobra informiranost celotnega prebivalstva o njeni vsebini in pomenu, še posebej informiranost vseh pomembnih občinskih ustanov, organizacij, služb in posameznikov.

S sprejeto strategijo občina uzakoni uvajanje medgeneracijskega središča kot sinergijske povezave vseh potrebnih programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij.

Raziskovanje potreb in virov ter načrtovanje konkretne podobe krajevnega medgeneracijskega središča

Občina mora dobro poznati potrebe in zmožnosti ljudi ter potrebe in vire svoje skupnosti, ko se odloča za vzpostavitev medgeneracijskega središča in za njegovo okvirno obliko. Zato že vzporedno z opisano prvo delovno stopnjo opravljamo nekatera dela iz sklopa druge osnovne sestavine pri vzpostavljanju medgeneracijskega središča. Skupaj z občino in pomembnimi subjekti v njej raziskujemo potrebe ljudi, zlasti potrebe tretje generacije, njihove zmožnosti ter druge človeške in materialne vire za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij v skupnosti. Odgovornim v občini pomagamo načrtovati konkretno podobo krajevnega medgeneracijskega središča in socialne mreže njegovih programov.

Ta delovna stopnja terja dobro raziskovalno in projektno načrtovalno znanje ter znanje skupnostnega menedžmenta, da se odkrijejo pristne potrebe ljudi in pomembni viri. Zlasti zahtevno je dosegati soglasje ali konsenzualnost med različnimi političnimi in drugimi subjekti v celotni skupnosti pri načrtovanju konkretne podobe medgeneracijskega središča. Prav ta složna zavzetost vseh pri reševanju pereče demografske naloge staranja skupnosti pa je presečni socialni kapital, ki je nujno potreben za vzpostavitev medgeneracijskega središča; soglasnega sodelovanja vseh pomembnih subjektov v skupnosti ni mogoče nadomestiti z ničemer drugim.

Najbolj natančno ugotavljanje potreb in zmožnosti prebivalcev zagotovi empirična raziskava. Pri vzpostavljanju medgeneracijskega središča v Komendi je Inštitut podrobno raziskal potrebe in zmožnosti tretje generacije na vzorcu tretjine prebivalcev občine, starih 60 in več let. Podatki in spoznanja raziskave so bili osnova za pripravo občinske strategije in načrtov za konkretno podobo medgeneracijskega središča, nič manjši pomen pa ni imela ta obširna in temeljita empirična raziskava pri informiranju in ozaveščanju celotnega prebivalstva. Anketiranje na terenu je namreč opravilo okrog dvajset domačinov – prostovoljcev iz vseh treh generacij, ki jih je Inštitut za to temeljito usposobil. Izkazalo se je, da so ti domačini že pri anketiranju skoraj tristoletnih upokojencev opravili veliko delo informiranja in ozaveščanja. Podatke in spoznanja je v nadaljevanjih objavljal krajevni mesečnik, ki ga prejema vsako gospodinjstvo (Ramovš 2006d), o njih je poročala lokalna TV, ki jo prav tako spremlja vsako

gospodinjstvo. Spoznanja o potrebah in zmožnostih tretje generacije v občini Komenda so bila skupaj z osnovnimi informacijami o kakovostnem staranju in solidarnem sožitju generacij objavljena v knjigi, ki jo je občina dostavila vsakemu gospodinjstvu v občini kot novoletni dar (Ramovš 2006a). Nekateri rezultati raziskave so bili objavljeni tudi v znanstvenih člankih (Lenarčič in Ramovš 2006, Ramovš 2006c, 2007).

Vsaka občina ne zmore stroškov za tako raziskavo. V vsakem primeru pa Inštitut skupaj s krajem raziše potrebe ljudi ter človeške in institucionalne vire, ki omogočajo kakovostno staranje in solidarno sožitje. Konkretno pristne potrebe in razpoložljive človeške vire je treba odkriti tako pri tretji kot pri mladi in srednji generaciji, pri organizacijah, ustanovah in vseh drugih subjektih v skupnosti.

Odločilno je, da pri načrtovanju medgeneracijskega središča odkrijemo dušo kraja in njegovo zdravo socialno izročilo. To so žive oblike samopomoči in solidarnosti, ki so v vsakem kraju nekoliko drugačne. V Komendi je na primer še zelo živa dvestoletna socialna tradicija, vse od časov delovanja Petra Pavla Glavarja, ki je bil eden največjih socialnih genijev v slovenski zgodovini in je deloval v tem kraju. Danes je Komenda zelo modernizirana in se izjemno naglo razvija, obenem pa nadpovprečno spoštuje in živi tradicionalne vrednote. Iz teh korenin in sedanjega stanja oblikuje vzročno razvejano občinsko medgeneracijsko središče. Z njim hoče zagotoviti kakovostno staranje današnji tretji generaciji in preprečiti socialne probleme v konici demografske krize čez leta, ko se bo postarala sedanja velika srednja generacija; v Komendi jo še povečuje naglo priseljevanje. V Trbovljah je izročilo in stanje drugačno. Še vedno je živo zakoreninjena stoletna »knapovska« solidarnost, zdrav ponos in iniciativnost. Pol stoletja po drugi svetovni vojni je bil kraj eden najbogatejših in naglo se razvijajočih. Danes je izredno velika brezposelnost, zlasti žensk in mladih, nadpovprečno velik je delež starih ljudi, kraj dobiva podobo spalnega naselja, ker se mnogi vozijo na delo v Ljubljano. Medgeneracijski programi imajo v Trbovljah osnovno nalogo poživiti tradicionalno solidarnost, preden jo neugodne razmere preveč ne oslabijo. Razvejani medgeneracijski prostovoljski programi, ki so bili v Trbovljah vpeljeni pred nekaj leti, omogočajo ljudem narediti nekaj smiselnega za skupnost. Pri tem se je v Trbovljah v preteklih letih empirično potrdilo Franklovo spoznanje iz časa gospodarske krize leta 1929, da smiselno prostovoljstvo v skupnosti učinkovito preprečuje težke psihosocialne travme zaradi brezposelnosti (Eržen 2005). Poslanstvo trboveljskega medgeneracijskega središča bi verjetno bili tudi novi storitveni programi, kakršen je na primer oskrba starega človeka v tuji družini; onemoglim starim ljudem bi omogočili kakovostno človeško oskrbo izven velike ustanove (seveda pa v povezavi z njo), nekaterim brezposelnim družinam pa nudili pošten zaslužek.

Pri raziskovanju potreb, zmožnosti in virov se oblikuje seznam programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami, ki že delujejo v tej skupnosti. Vzporedno oblikujemo nabor programov, ki jih je potrebno in možno na novo vpeljati v skupnosti. Pri tem je treba upoštevati vse znanje o sodobnih gerontoloških in medgeneracijskih možnostih pri nas in v razvitem svetu.

Povod za vzpostavitev medgeneracijskega središča je neredko živ politični interes, da bi zgradili v občini dom za stare ljudi. Dejstvo pa je, da so pri nas znani domovi druge in tretje generacije, ki so bili pred desetletji na čelu razvoja, danes pa so zastareli, podobno kakor tipi avtomobilov izpred nekaj desetletij; v socialno razviti Evropi jih zapirajo zaradi nezase-

denosti, čakalne vrste pa imajo samo domovi četrte generacije, ki delujejo kot gospodinjске skupine in so živo povezani s celotno skupnostjo. Stroka ima nalogo informirati odgovorna vodstva občinske politike, civilne družbe in druge o sodobnih socialnih rešitvah. Splošno se misli, da o socialni vsakdo zna vse. Zato je najlažje informirati o sodobnem domu tako, da gredo vodilni v občini na strokovno ekskurzijo v tujino, kjer si v živo ogledajo nekaj domov četrte generacije. Ko pa je sprejeta odločitev za sodobno investicijo, je treba z načrtovalci tako sodelovati, da bo novogradnja v kraju vrhunsko funkcionalna za to socialno dejavnost, sicer bo sistemsko vgrajeno njeno predrago delovanje, prav tako pa tudi, da bo lepa v smislu krajevnе arhitekture in notranjega videza, kajti arhitektura sama po sebi najbolj odločilno vpliva na počutje ljudi, na njihovo sožitje in socialno delovanje.

Pomembno delo na tej stopnji je iskanje soglasja vseh pomembnih javnih in civilnih subjektov za aktivno delo pri uresničevanju sprejete občinske strategije javne skrbi za kakovostno staranje in solidarno sožitje vseh generacij. Brez sinergije vseh pomembnih subjektov v skupnosti ni mogoče vzpostaviti medgeneracijskega središča.

Rezultat ugotavljanja potreb in razpoložljivih virov sta izvedbeni načrt za vzpostavitev krajevnega medgeneracijskega središča in konferenca soglasja (konsenzus konferenca) vseh pristojnih ustanov, organizacij in drugih subjektov o sodelovanju pri tem.

Delovna stopnja raziskovanja potreb in virov ter načrtovanje konkretne podobe krajevnega medgeneracijskega središča zahteva od pol do enega leta dela; je tem daljša, čim bolj kompleksno raziskovanje potreb in virov potrebuje skupnost ter čim bolj so subjekti bodočega medgeneracijskega središča heterogeni in neusklajeni.

Uvajanje novih programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij ter povezovanje vseh v sinergijsko delovanje

Medgeneracijsko središče postaja v kraju vidno, ko začnejo v skladu s sprejeto občinsko strategijo in soglasno sprejetim izvedbenim načrtom uspešno delovati novi programi za kakovostno staranje in sožitje med generacijami. Seveda je pomembna tudi formalna ustanovitev medgeneracijskega središča v obliki primerne pravno organizirane oblike, toda odločilno je uspešno uvajanje novih potrebnih programov in uspešno sinergijsko povezovanje novih in prej delujočih krajevnih programov in subjektov, ki so pomembni za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij. Na tej delovni stopnji je torej treba opraviti naslednje naloge:

- **Ustanoviti krajevno medgeneracijsko središče** v taki organizacijski obliki, ki je primerna za določeno občino; njegova organizacijsko-pravna oblika, prostori in kadri morajo biti prilagojeni potrebam in možnostim kraja in ne serijski model nekega splošnega medgeneracijskega središča. V Komendi, kjer uvajajo številne nove programe za kakovostno staranje in sožitje generacij, so ustanovili nov zavod za izvajanje novih programov in za koordiniranje sinergijskega sodelovanja vseh subjektov, programov in nalog v občini, ki so pomembne za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami. V primerih, kjer zelo prevladuje potreba po sinergijski povezavi številnih obstoječih subjektov in programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij pred uvajanjem novih programov, bo morda primerna kaka druga organizacijsko-pravna oblika medgeneracijskega središča, kjer bo močan in stabilen organ, sestavljen iz vseh

ključnih subjektov, vodil in s pomočjo svoje strokovne službe izvajal vse bistvene naloge krajevnega medgeneracijskega središča. Vsekakor izvaja operativna strokovna služba medgeneracijskega središča osrednje naloge na področju javne skrbi za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij, ki ne sodijo na področje plačljivih storitev. Te naloge so: stalno informiranje in ozaveščanje celotnega prebivalstva o nalogah za doseganje teh dveh pomembnih vrednot, sinergijsko povezovanje vseh za to pomembnih subjektov v občini, organiziranje medgeneracijskega prostovoljstva, usposabljanje družin, ki doma oskrbujejo starega družinskega člana in podobne. Osnovna naloga operativne strokovne službe medgeneracijskega središča je tudi tesno sodelovanje s civilnimi organizacijami v skupnosti, ki so pomembne za to področje, podpiranje njihovega kakovostnega dela in sodelovanja v celotni socialni mreži ter smiselni prenos javnih nalog v njihovo izvajanje. Bistvena naloga odgovornega organa in operativne strokovne skupine v medgeneracijskem središču je zaznavanje novih potreb in razvojnih rešitev na tem področju.

- **Uvajanje novih programov** za kakovostno staranje za celotni spekter tretje generacije ter programov za vse generacije, ki omogočajo krepitev nove solidarnosti in povezanosti med mlado, srednjo in tretjo generacijo; potrebni novi programi za to skupnost so bili strokovno načrtovani in soglasno sprejeti na prejšnji stopnji. Med nove programe vsekakor sodijo: uvajanje intenzivne vzgoje za medgeneracijsko povezanost in solidarnost v vrtcu, osnovnih in srednjih šolah, stalno javno ozaveščanje celotnega prebivalstva o nalogah in možnostih za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij, uvajanje in organiziranje medgeneracijskega prostovoljstva, zagotavljanje možnosti za elektronsko in drugo vseživljenjsko izobraževanje tretje generacije (univerza za tretje življenjsko obdobje ipd.), organiziranje usposabljanja in različne servisne pomoči družinam, ki doma oskrbujejo starega človeka, ter starim ljudem, ki se še lahko oskrbujejo sami na svojem domu (dovoz hrane, socialna oskrba na domu, patronažna zdravstvena nega, fizioterapija ...), samoorganizirano delovanje upokojske generacije (program Zveze društev upokojenec *»starejši za starejše«*), dnevno varstvo, gradnja sodobnega krajevnega doma za stare ljudi (več majhnih krajevnih domov je lahko zaradi rentabilnosti poslovanja povezanih v eno organizacijo), z domom povezana stalna možnost začasne oskrbe starih ljudi, ki sicer živijo v domačem okolju, ter soba za hospitalni krajevni hospic, organska povezava doma z oskrbovanimi stanovanji, ki preidejo po potrebi v popolno domsko oskrbovanje, uvedba hospica za prostovoljsko pomoč pri umiranju in žalovanju, organiziranje pravne pomoči za zapuščinske in druge starostne ali medgeneracijske pravne zadeve ter socialnega zagovorništva za stare ljudi. Navedli smo le sodobne programe, ki jih v večini krajevnih skupnosti še ni in so bistvenega pomena za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij, sistematičen in izčrpnjši nabor programov je vsebina gerontoloških monografij (npr. Ramovš 2003, str. 243-364).
- Po doseženem soglasju in sprejetem operativnem načrtu za uvajanje krajevnega medgeneracijskega središča je najbolj zahteven del **vzpostavljanje sistema za sinergijsko sodelovanje** vseh pristojnih in potrebnih subjektov v občini pri javni skrbi za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij. Nepogrešljivi subjekti tega sistema so: občinsko politično vodstvo in uprava, stranke, vse javne službe za vzgojo in izobraževanje (vrtci in šole), zdravstvo, sociala (dom za stare ljudi, oskrba na domu, dnevno varstvo, center

za socialno delo ...), prostorsko urejanje in drugi javni resorji, vse pomembne civilne organizacije (društvo upokojencev, medgeneracijsko društvo, RK, Karitas, mladinska organizacija, skavti ...) in posamezni ljudje, ki so pomembni za medgeneracijsko središče (strokovnjaki, zaslužni občani ...). Pri nekaterih od teh subjektov in programov je treba upajati nove vsebine in oblike dela, ki so bistvenega pomena za medgeneracijsko središče (npr. medgeneracijsko vzgojo v vrtcih in šolah, medgeneracijsko usmerjenost v mladinskih in upokojenskih organizacijah). Pri tistih subjektih, ki sami izvajajo pomembne programe za kakovostno staranje, je zelo zahtevna menedžerska naloga njihovo povezovanje v celovito sinergijsko občinsko socialno mrežo in njihovo usposabljanje za učinkovito medsebojno sodelovanje.

- Tudi na tej delovni stopnji je – kot na vseh ostalih – bistvena naloga **sprotno izčrpno informiranje celotnega prebivalstva** o dogajanju in delu pri vzpostavljanju medgeneracijskega središča, prav tako pa **ozaveščanje o nalogah in možnostih**, ki jih ima vsak posameznik, vsaka družina, organizacija in celotna skupnost pri skrbi za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij.

Na tej delovni stopnji opravlja Inštitut kot izvajalec pri vzpostavljanju medgeneracijskega središča projektno načrtovanje rešitev, številna pogajanja in informiranje vseh zgoraj navedenih subjektov, skrbi za strokovno kakovostne rešitve posameznih nalog od ustanavljanja novega zavoda do njegovega uvajanja v vse dogovorjene delovne naloge. Nove programe socialne mreže za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami uvajamo v skladu s sprejetim izvedbenim načrtom. Naloge te delovne stopnje se deloma izvajajo že v prejšnji in v naslednji stopnji. Delo na tej stopnji traja vsekakor več kot eno leto, ob zahtevnejših pogojih celo več kot dve, na primer, kjer se v okviru medgeneracijskega središča pripravlja in gradi tudi nov sodoben dom za stare ljudi.

Menedžment za samostojno delovanje in razvoj krajevnega medgeneracijskega središča

Zadnja delovna stopnja pri vzpostavljanju medgeneracijskega središča v kraju so menedžerska dela, ki zagotavljajo njegovo samostojno delovanje in dober razvoj. Ko so novi potrebni programi za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij v kraju vpeljeni, je treba utrditi njihovo kakovostno opravljanje nalog za skupnost, poskrbeti za stabilno organizacijo in financiranje medgeneracijskega središča, stabilizirati njegovo mesto in družbeno vlogo v krajevni skupnosti ter vzpostaviti mehanizme za njegov razvoj.

Inštitut strokovno pomaga pri pridobivanju in usposabljanju primernih kadrov, nudi mentorsko pomoč, pomaga pri osamosvajanju organizacijskih podsistemov v njihovem delovanju, organiziranju stalnega usposabljanja, delovanju supervizije in javnega nadzora nad delovanjem središča. Intenzivno delo na teh nalogah traja najmanj zadnjega pol leta vzpostavljanja medgeneracijskega središča, delno pa je vključeno že vse od prve delovne stopnje dalje.

Ko je po teh štirih delovnih stopnjah krajevno medgeneracijsko središče vzpostavljeno, ima skupnost sodobno orodje za uresničevanje svoje strategije za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami v naslednjih desetletjih, ko se bodo demografske, socialne in gospodarske razmere zaostrovale zaradi naglega staranja prebivalstva.

NEKAJ IZKUŠENJ

Nekatere izkušnje pri vzpostavljanju medgeneracijskih središč smo že omenjali, sedaj bomo kratko orisali in povzeli tri različne primere iz leta 2007: v občinah Komenda in Ruše ter naše sodelovanje pri pripravi posebnega pokrajinskega medgeneracijskega središča Zavoda Antona Martina Slomška v Mariboru.

Medgeneracijsko središče Komenda

Občina Komenda na Gorenjskem ima skoraj 5.000 prebivalcev, gospodarsko zelo dobro uspeva, prebivalstvo pa naglo raste zaradi priseljevanja mladih družin. Skupnost se je odločila, da poskrbi za sodobno socialno mrežo vseh primernih programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje med mlado, srednjo in tretjo generacijo v naslednjih desetletjih. Geron-tološki in medgeneracijski strokovni menedžment je poverila Inštitutu Antona Trstenjaka. Opravljeno je bilo celotno delo iz prve operativne stopnje in precejšen del iz druge.

- Pripravljena je bila in na občinskem svetu sprejeta sodobna občinska strategija za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami do leta 2015.
- Vse prebivalstvo je bilo temeljito informirano o vsem preko številnih oddaj na lokalni TV, z rednim pisanjem v krajevnem mesečniku in preko široke javne razprave s številnimi predavanji, omizji in akcijami iz druge operativne stopnje.
- Opravljena je bila že omenjena terenska raziskava o potrebah in zmožnostih tretje generacije.
- Ker kraj potrebuje in želi dom za stare ljudi, smo s podjetjem Firis organizirali ekskurzijo odgovornih ljudi iz političnega vodstva, služb, javnih ustanov in nevladnih organizacij, da so si na dvodnevni ekskurziji ogledali v Nemčiji nekaj domov četrte generacije.
- Socialni subjekti, ki so pomembni za kakovostno staranje in solidarnost med generacijami, so bili deležni organizacijskega in menedžerskega svetovanja, da je prišlo do celovitega koncepta vseh potrebnih programov za kakovostno staranje in sožitje med generacijami. Operativni načrt medgeneracijskega središča je bil soglasno sprejet na vseh ravneh v občini.
- Na sodobnem principu javno-zasebnega partnerstva je bil ustanovljen nov zavod »Medgeneracijsko središče Komenda«; ustanovili so ga Občina Komenda, Medgeneracijsko društvo Komenda, Društvo upokojencev Komenda in Ustanova Petra Pavla Glavarja, to je lokalna socialna fundacija, ki ima več kot dvestoletno izročilo in je bila lastnica Glavarjevega »špitala« (ta več kot dve sto let stara stavba je bila prvi dom za stare onemogle ljudi v Komendi).
- Postopoma poteka uvajanje in priprava novih programov: gradnja sodobnega doma za stare ljudi s šestdeset mesti, izvajanje socialne oskrbe na domu in druge servisne ter izobraževalne pomoči družinam, vključno s »klubi svojcev« za družine, ki doma oskrbujejo starega človeka, gradnja sodobnih varovanih stanovanj na principu, da se, ko je potrebno, brez selitve starih ljudi spremenijo v gospodinske skupine s polno domsko oskrbo, široko razvejano medgeneracijsko prostovoljstvo, izobraževanje za tretjo generacijo, zagovorništvo za stare ljudi, hospic, sistematično usposabljanje za kakovostno

medgeneracijsko sožitje – in sicer otrok v vrtcu in OŠ, mladine v mladinski organizaciji in pri skavtih, upokoјencev in drugih. V celovito socialno mrežo bodočega krajevneга medgeneracijskega središča povežujemo javno vzgojo in šolstvo, prostorsko planiranje kraja v smislu starosti prijazne občine, številne nevladne organizacije, ki so v kraju zelo aktivne, in vse druge pomembne programe in službe.

V Komendi vlada velika zavzetost za vzpostavitev krajevneга medgeneracijskega središča. Duša tega razvoja je prostovoljsko delo domače organizatorke medgeneracijskih programov za kakovostno staranje in sožitje generacij gospe Viki Drolec. Vse to in vrsta ugodnih okoliščin pri tem obsežnem projektu kažejo, da bo v naslednjih letih v Komendi zaživelо medgeneracijsko središče, ki bo vzorčno za Slovenijo in za širše območje Evrope.

Medgeneracijsko središče Ruše

Občina Ruše se pripravlja na izgradnjo doma za stare ljudi, saj je edina upravna enota v Sloveniji, ki je povsem brez domskih kapacitet. Ob tem so se odločili, da bodo vzporedno uvažali občinsko medgeneracijsko središče in tako s celovito akcijo razvili javno skrb za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij. Inštitut Antona Trstenjaka jim je v letu 2007 strokovno pomagal opraviti nekatere naloge na tem področju:

- informiranje vseh pomembnih organizacij in služb o medgeneracijskem središču;
- iskanje njihovih možnosti in pripravljenosti za sodelovanje pri tem;
- informiranje o sodobnem domu za stare ljudi (med drugim smo v sodelovanju s Firisom organizirali dvodnevno ekskurzijo v sodobne avstrijske in nemške domove);
- iskanje možnosti za uvažanje medgeneracijskega prostovoljstva med vsemi generacijami;
- vključevanje srednjih šol v usposabljanje za sodelovanje s starejšimi;
- priprava *»Razvojnega programa skrbi za kakovostno staranje in za sožitje med generacijami Občine Ruše«* za razpravo v občinskem svetu.

Posebno pokrajinsko medgeneracijsko središče Antona Martina Slomška v Mariboru

Zavod Antona Martina Slomška, ki deluje za širše področje Štajerske, prenavlja veliko stavbo na robu Maribora, v kateri bodo delovali številni programi: vrtec, osnovna šola, gimnazija, dijaški internat, študentski dom, ustanova za izobraževanje odraslih, rekreativni center s telovadnico, dom za stare ljudi in morda še kaj. Odločili so se za sodoben koncept, da bo ob lastni avtonomiji vsakega od programov v ospredju tudi sistemska povezanost vseh v medgeneracijsko središče z namenom, da se pri vseh udeležencih krepí medgeneracijska povezanost in solidarnost.

Inštitut Antona Trstenjaka so zaprosili za strokovno sodelovanje pri nekaterih delih. S projektnim svetovanjem smo vodstvu in izvajalskim strokovnjakom pomagali, da so zasnovali sodoben dom četrte generacije (tudi njihovo vodstvo in načrtovalci adaptacije stavbe so šli na dvodnevno ekskurzijo ogleda sodobnih nemških domov za stare), vse učiteljsko osebje gimnazije je imelo intenziven celodnevni seminar o povezanosti vseh treh generacij, vodje bodočih organizacijskih enot in programov so imeli enodnevno delavnico o možnostih

medgeneracijske povezanosti v tem kompleksnem sistemu, skupino njihovih študentov smo usposabljali za razumevanje starih ljudi in sožitje z njimi.

To medgeneracijsko središče bo posebno v več pogledih: vse njegovo delovanje se bo odvijalo s sožitjem v ogromni ustanovi – treba ga bo tem skrbneje organizirati in izvajati, da bo sožitje v ustanovah bogatilo in ne oviralo; zavod deluje za široko področje, njegov lastnik pa je katoliška Cerkev. Ker bo uvajanje novih programov za lepše sožitje med ljudmi in bolj človeško staranje imelo velik vpliv na celotno področje treh štajerskih škofij in na vso slovensko katoliško Cerkev, je vzpostavljanje tega medgeneracijskega središča obenem izjemna priložnost in velika moralna odgovornost.

SKLEPNE UGOTOVITVE

Medgeneracijsko središče je nov socialni model za krajevno skupnost, ki odgovarja na izjemno zahtevne naloge in probleme ob sedanjem naglem staranju prebivalstva. Gre za demografske probleme in naloge, ki se bodo zaostreno kazali v naslednjih letih: prenizka rodnost za naravno obnavljanje starajočega se prebivalstva, težavno vključevanje mlade generacije v samostojno zaposlitev in družinsko življenje, zgodnji odhod srednje generacije iz delovnega procesa ter s tem povezana velika samostojnost, pokojninska odvisnost in družbena marginaliziranost tretje generacije v družbi, naglo naraščanje deleža tretje generacije, zlasti najstarejših ljudi, ki potrebujejo veliko oskrbe in nege, razpadanje medgeneracijske povezanosti v današnjem načinu življenja, kar povzroča zakrnevanje medgeneracijske solidarnosti, zmanjševanje tradicionalne vloge družine pri oskrbi starih ljudi ter slepa pega v doživljanju smisla starosti in njene vrednosti.

Zamisel in metodika medgeneracijskih središč temelji na celovitih antropoloških spoznanjih o človeku, ki je oseba – najbolj individualno in ustvarjalno živo bitje na zemlji, istočasno pa – globoko kot nobeno drugo bitje – vtkan v občestvovanje, sožitje, sodelovanje in komuniciranje z drugimi ljudmi. Z drugimi je vtkan v sožitje v družini in drugih majhnih skupinah, kjer je odločilen kakovosten osebni odnos, in v velikih socialnih skupnostih, kjer so odločilna urejena družbena razmerja. Dinamika napetosti med individualno osebnim in skupinsko-skupnostnim življenjem rojeva v današnjih življenjskih razmerah vrsto problemov in nalog, ki smo jih prepoznali kot pogonsko energijo za vzpostavljanje in delovanje medgeneracijskega središča, samo medgeneracijsko središče pa kot dober odgovor na današnjo perečo potrebo, da kakovost medčloveškega sožitja v družini, delovni skupini in osebni družbi dohiti raven materialne preskrbljenosti. Krajevno medgeneracijsko središče bo s svojimi programi in skupnostnim socialnim menedžmentom živa sodobna učilnica solidarnega sožitja v kraju, sicer nima nikakršnega smisla.

Povod za razvoj krajevnih medgeneracijskih središč je novost v evropski politiki po prelomu tisočletja. Politični dokumenti, ki so posvečeni odzivu na velike demografske spremembe, upoštevajo osnovno antropološko zakonitost, da je ključ do rešitve teh nalog in problemov iskanje novega ravnotežja med posameznikom in skupnostjo, to je med svobodo ali ustvarjalnostjo posameznika z ene strani ter razvito solidarnostjo v družinah, delovnih in drugih skupinah ter v celotni skupnosti z druge strani. Politika govori zelo resno o nujnosti

oblikovanja »nove solidarnosti med generacijami« kot edinem ustreznem odzivu na današnje demografske spremembe. Koncept in metodika krajevnega medgeneracijskega središča je eden prvih celovitih modelov, s katerim socialna stroka direktno odgovarja na ta izziv politike in družbene resničnosti.

Osnova za vzpostavljanje in razvoj krajevnih medgeneracijskih središč je torej čedalje bolj jasen antropološki, socialni in politični uvid, da problemi ob staranju prebivalstva v prihodnjih letih niso obvladljivi brez istočasne skrbi za solidarno sožitje med generacijami. Bistvo modela medgeneracijskih središč tvorijo: sinergijska sistemska povezanost vseh političnih, civilnih in drugih programov, služb, organizacij in drugih subjektov, ki so v krajevni skupnosti pomembni za kakovostno staranje in solidarno sožitje med mlado, srednjo in tretjo generacijo, bazično ugotavljanje potreb prebivalstva na tem področju, uvajanje novih programov na temelju ugotovljenih potreb in možnosti ter stalno informiranje in ozaveščanje odgovornih subjektov in vsega prebivalstva o nalogah in možnostih na področju staranja in medgeneracijskega sožitja v skupnosti. Dosedanje izkušnje pri vzpostavljanju krajevnih medgeneracijskih središč kažejo, da gre za povsem realističen model, ki je primeren za vsako krajevno skupnost, njegovo uvajanje pa je zahtevna strokovna naloga socialnega menedžmenta.

LITERATURA

- Berlin (2002). <http://www.unece.org/ead/pau/age/conf2002frame.htm>.
- Iržen Mateja (2005). *Brezposelne prostovoljke v mreži medgeneracijskih programov za kakovostno starost*. Trbovlje. V: *Kakovostna starost*, letnik 8, št. 2, str. 2-14.
- <http://www.inst-antonatrstenjaka.si>.
- Lenurčič Blaž, Ramovš Jože (2006). *Uporaba informacijsko-telekomunikacijskih tehnologij med tretjo generacijo v občini Komenda*. V: *Kakovostna starost*, letnik 9, št. 1, str. 15-20.
- Leon (2007). http://www.unece.org/pau/age/ConferenceonAgeing_2007/ECE_AC30_2007_L1_E.pdf
- Madrid (2002). <http://www.un.org/esa/socdev/ageing/waa/>.
- Ramovš Jože (1995). *Slovenska sociala med včeraj in jutri. Druga predelana in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Ramovš Jože (2002). *Krajevni medgeneracijski centri – srce sodobnih programov za kakovostno staranje in povezovanje generacij. Spoznanja v luči analize socialnega varstva starih ljudi v Sloveniji*. V: *Kakovostna starost*, letnik 5, št. 4, str. 17-33.
- Ramovš Jože (2003). *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Ramovš Jože (2005). *The preventive-care significance of Frankls logotherapy for contemporary programmes aimed at quality ageing and good intergenerational relations*. Uvodno vabljeno predavanje na svetovnem kongresu ob 100-letnici rojstva Viktorja E. Frankla. Wien 1.-3.4.2005). Povzetek v: *Der Wille zum Sinn : zum 100. Geburtstag von Viktor E. Frankl*. Wels: Abile, Ausbildungsinstitut für Logotherapie und Existenzanalyse, str. 5.
- Ramovš Jože (2006). *Qualitätsvolles Altern und Zusammenleben der Generationen. Der Präventionsbedeutung von Frankls Logotherapie in den zeitgenössischen Programmen für qualitätsvolles Altern und Zusammenleben der Generationen*. V: Wiesmeyr O., Batthyány A. (Hrsg.). *Sinn und Person. Beiträge zur Logotherapie und Existenzanalyse von Viktor E. Frankl*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, str. 269-289.
- Ramovš Jože (2006a). *Kakovostno staranje in sožitje generacij v Komendi*. Komenda: Občina.
- Ramovš Jože (2006c). *Krajevni medgeneracijski center – rešitev številnih nalog javne skrbi za kakovostno staranje in sožitje generacij*. V: *Zdravo staranje, iluzija ali realnost? Izobraževalni program iz javnega zdravja IV*. Maribor: Zavod za zdravstveno varstvo Maribor, str. 86-88.

- Ramovš Jože (2006c). *Medgeneracijsko središče za stare ljudi kot celostna organizacijska oblika skrbi za kakovostno staranje in sožitje med generacijami. Vabljeni predavarije na simpoziju »Ob 40-letnici slovenske gerontologije«, Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, Ljubljana, 6. dec. 2006.*
- Ramovš Jože (2006d). *Komenda hoče poskrbeti za lepo staranje. Raziskava o potrebah tretje generacije v Občini Komenda 1-4. V: Aplenca, leto 15, št. 3, 17. marec, str. 7-9 (1. del); št. 4, 11. april, str. 8-10 (2. del); št. 5, 19. maj, str. 21-24 (3. del). in št. 6, 16. junij, str. 16-19 (4. del).*
- Ramovš Jože (2006e). *Potenciali in potrebe tretje generacije v občini Komenda. V: Kakovostna starost, letnik 9, št. 3, str. 19-33.*
- Ramovš Jože (2007). *Potreba po oskrbi in oskrbovanje tretje generacije v občini Komenda. V: Kakovostna starost, letnik 10, št. 3, str. 28-43.*
- Ramovš Jože, Simona Hvalič Touzery, Ramovš Ksenija (2007). *New programmes for quality ageing in Slovenia. Referat: XIII. Ogólnopolski Zjazd socjologiczny, Zielona Góra, 13.-15.9.2007.*
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010. Uradni list RS, št. 39/2006, 13.4.2006.*
- Strategija varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva (Vlada RS, 21.9.2006). Izdalo: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve oktobra 2007.*
- Svet EU (2005). Zelena knjiga »Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami«. Bruselj, 2005 (uradni slovenski prevod).*
- Trstenjak Anton (1968). Hoja za človekom. Celje: Mohorjeva družba.*
- Trstenjak Anton (1981). Psihologija ustvarjalnosti. Ljubljana: Slovenska matica.*
- Trstenjak Anton (1985). Človek bitje prihodnosti. Ljubljana: Slovenska matica.*
- Trstenjak Anton (1988). Človek končno in neskončno bitje. Celje: Mohorjeva družba.*
- Voljč Božidar (2007). Zdravo staranje. V: Kakovostna starost, letnik 10, št. 2, str. 2-8.*

Kontaktne informacije:

Dr. Jože Ramovš

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje
Rešljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana
Joze.Ramovs@guest.arnes.si